

ЕТНОСВІДОМІСТЬ У СВІТЛІ КОНТРАСТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ НАЗВ СТРАВ)

У лінгвістиці кінця 80-х років ХХ століття спостерігалася активізація уваги до питання залежності мовної поведінки і природи мовних засобів від парадигми «етнос-мова-культура», репрезентованої в межах комунікативно-функціональної парадигми. Порівняльний аналіз мов в сучасній лінгвістиці орієнтується на нові дослідницькі принципи і методи аналізу. Поява в науковому вжитку в цей період понять національно-мовної й концептуальної картин світу, а також активація досліджень названого напрямку в українському мовознавстві розширюють функціонально-комунікативну орієнтацію контрастопрагматики перспективним когнітивним напрямом й актуальним параметром **етносвідомості** [5, 153].

Паралельно із становленням порівняльно-історичного мовознавства, В. фон Гумбольдт заклав підвалини порівняльного дослідження мов на синхронному рівні. В працях дослідника спостерігаємо глибокий і цілісний аналіз уявлень про мову й мовні картини світу: «мова завжди втілює в собі своєрідність цілого народу» [1, 349]; «мови першочергово формують або визначають національний характер» [1, 363]; «Різні мови – це зовсім не різні позначення однієї й тієї ж речі, а різні її бачення. Мови і відмінності між ними повинні розглядатися як сила, що пронизує всю історію людства» [1, 375].

Гумбольдтівська теорія особливо важлива в сучасній лінгвістиці, зокрема в питаннях відродження й оновлення національно-мовної концептуальної картини світу. Введення чинника **етносвідомості** в межах порівняльних досліджень контрастивної лінгвістики повертає дослідників до проблеми співвідношення універсального й ідіоетнічного. У світовій антропологічній лінгвістиці ця проблема розглядалася в аспекті неогумбольдтіанівської гіпотези Е. Сепіра і Б. Уорфа, вихідним положенням якої було детермінування типу мислення мовною структурою і граматичними категоріями.

Критика названої гіпотези радянськими ученими, які відкидали як лінгвістичний детермінізм неогумбольдтіанців, так і універсалістську нативістську концепцію генеративної граматики привело до пошуку компромісного вирішення питання. Такий підхід до об'єднання універсального і національно-ідентичного аспектів був розкритий в теорії мовної додатковості Г. Брутяна, яка постулювала спільність логічної картини мислення народів світу в

наявність додаткових вербальних форм в різних мовах як одне з джерел пізнання дійсності [2].

На необхідності вияву національно-специфічних особливостей мовних явищ наголошували мовознавці різних шкіл і напрямів. Так, І.І. Срезневський у наукових працях зазначав, що «народ выражает себя всего полнее и вернее в языке своем. Народ и язык один без другого представлен быть не может» [3, 14]. Аналогічна теорія і аналіз національно-мовних відмінностей містяться в працях багатьох українських і світових мовознавців: О.О. Потебні, І.А. Бодуена де Куртене, Г. Шухардта, Ф. Боаса, Е. Сепіра, Б. Уорфа, Л. Щерби та багатьох інших. В історії лінгвістики відомі багато праць, що стосуються практичного паралельного зіставлення мов. Дослідження споріднених, особливо близькоспоріднених, багато в чому спільних мовних систем надає широкі можливості для удосконалення методів і прийомів лінгвістичного аналізу, тобто значно розширює інструментарії пошуку.

У сучасному мовознавстві контрастивна лінгвістика займає окрему самостійну нішу. Її частиною є порівняльна лексикологія. Серед лінгвістів сучасності особливі здобутки в розробці і обґрунтуванні проблем контрастивної лексикології як окремого напрямку в мовознавстві належать В.Г. Гаку, Р.А. Будагову, А.І.Гудавічусу, Ю.О. Жлуктенку, М.П. Кочергану, В.М. Манакіну, І.В. Червенковій та багатьом іншим.

Відомо, що об'єктом контрастивного аналізу можуть бути як компоненти всіх мовних рівнів, так і мовні продукти – тексти, дискурсивні практики, а також найменший елемент мови – номінативна одиниця як результат інтеріоризації світу й внутрішнього досвіду рефлексії. Ономасіологічні підсистеми різних мов на лексичному й граматичному рівнях особливо показові в плані мовної специфіки, етнічної свідомості, культури. У традиційній семантико-структурній ономасіології вирішення завдань контрастивної лінгвістики в цілому відбувається на основі зіставлення словотворчих процесів та їх результатів.

Словниковий склад кожної мови є цінним джерелом знань про культуру й історію кожного етносу. Лексика безпосередньо звернена до дійсності, тому вона особливо рухлива, постійно змінює свій склад під впливом зовнішніх чинників. Дослідження лексичної системи мови відкривають картину минулого і сьогодення, знайомлять з естетичними смаками і поглядами народу. Побутова лексика, до якої відносимо **назви страв і харчових продуктів**, засвідчує спосіб життя народу, кліматичні умови його проживання, звичаї і традиції, взаємозв'язки з іншими культурами. Як найважливіша частина адаптивної діяльності людини до середовища, їжа є феноменом культури і має особливо виражену інформативність в етнічній своєрідності народного побуту. У

характері вибору продуктів харчування, способах їх обробки, рецептах, типах страв, трапезному етикеті й ритуалі відбивається етнічна і культурна історія народу.

В цілому сучасні контрастивні дослідження отримують загальну орієнтацію аналізу: пошук аналогічних й індивідуальних рис, властивих мові й концептуальним картинам світу двох чи кількох етносів, які виявляють залежність цієї спільноти й специфіки від етнічних культур та колективної свідомості народів.

Висновок. Вивчення лексичних міжмовних паралелей, закономірностей їх виникнення, розвитку, вживання і етимології неможливо без вивчення історичного розвитку самих етносів, що сприяє глибшому розкриттю процесів, які визначають в своїй сукупності етногенез, етнічну історію та культуру кожної національної спільноти. Це сприяє подоланню кризових процесів в будь-якому суспільстві, а також уникненню непорозумінь і протиріч у міжетнічних стосунках.

Література

1. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Мир, 1985. – С. 349-375.
2. Брутян Г.А. Гипотеза Сепира – Уорфа / Г.А. Брутян. – Ереван : Из-во АН Армянской ССР, 1968. – 68 с.
3. Срезневский И.И. Мысли об истории русского языка / И.И. Срезневский. – Москва, 1959. – С. 14.
4. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология / В.Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
5. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О.О. Селіванова. – Черкаси : Ю.Чабаненко, 2012. – 488 с.